

KOREYS VA O'ZBEK TILLARIDA LISONIY OLAM MANZARASI: QIYOSIY-TIPOLOGIK TAHLIL

Ikromova Munisaxon Islomjon qizi

O'zDJTU, Sharq filologiyasi fakulteti 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada koreys va o'zbek tillarida lisoniy olam manzarasining aks ettirilishi qiyosiy-tipologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida ikki xalqning dunyoqarashi, muloqot odobi va ijtimoiy ierarxiyasi tilda qanday namoyon bo'lishi o'rganiladi. Koreys tilida ierarxik tizim va ijtimoiy rollar ustuvor bo'lsa, o'zbek tilida oilaviy jamoaviylik va mehr-oqibat tushunchalari yetakchi fazilat sifatida gavdalanadi. Aksiologik yondashuv asosida tillardagi madaniy kodlar va milliy mentalitetning o'zaro bog'liqligi ochib beriladi.

Kalit so'zlar: lisoniy olam manzarasi, koreys tili, o'zbek tili, konsept, aksiologiya, ierarxiya, kollektivizm, muloqot odobi, oila, mentalitet.

Аннотация. В данной статье анализируются особенности отражения языковой картины мира в корейском и узбекском языках с точки зрения сравнительно-типологического подхода. В ходе исследования рассматриваются проявления мировоззрения, речевого этикета и социальной иерархии двух народов в языке. Если в корейском языке приоритет отдается иерархической системе и социальным ролям, то в узбекском языке семейная коллективность и милосердие выступают в качестве ведущих добродетелей. В рамках аксиологического анализа раскрывается взаимосвязь культурных кодов и национального менталитета в языке.

Ключевые слова: языковая картина мира, корейский язык, узбекский язык, концепт, аксиология, иерархия, коллективизм, речевой этикет, семья, менталитет.

Abstract. This article analyzes the representation of the linguistic picture of the world in Korean and Uzbek languages from a comparative-typological perspective. The study examines how the worldview, communication etiquette, and social hierarchy of both nations are reflected in language. While the hierarchical system and social roles are prioritized in the Korean language, family collectivism and kindness are depicted as leading virtues in the Uzbek language. Through an axiological approach, the article reveals the relationship between cultural codes and national mentality in language.

Keywords: linguistic picture of the world, Korean language, Uzbek language, concept, axiology, hierarchy, collectivism, communication etiquette, family, mentality.

Kirish. Har bir xalqning tili — bu uning ma'naviy olami, dunyoqarashi va qadriyatlarini aks ettiruvchi bebaho merosdir. V. fon Gumboldt ta'kidlaganidek, "Til — bu xalq ruhining tashqi ko'rinishidir" [1, 12-b.]. Til shunchaki aloqa vositasi bo'lib qolmay, balki o'sha millatning madaniy an'analari, tarixiy tajribasi va ijtimoiy qarashlarini o'zida saqlaydi. Koreys va o'zbek tillari kabi Sharq madaniyati va Oltoy tillari oilasiga mansub tillarni qiyosiy o'rganish, har ikki xalq mentalitetiga xos lisoniy manzarani aniqlash imkonini beradi.

Tahlil va muhokama. Lisoniy olam manzarasida ijtimoiy ierarxiya va muloqot odobi markaziy o'rin tutadi. Sh. Safarovning ta'kidlashicha, til millat tafakkurining lisoniy shakllanish jarayonidir [2, 45-b.]. Koreys va o'zbek lisoniy manzarasida bu, birinchi navbatda, "hurmat ierarxiyasi"da namoyon bo'ladi.

Koreys tili tarixchisi Li Gi Mun o'z asarlarida ta'kidlaganidek, koreys tili asrlar davomida konfutsiychilik odobi asosida shakllangan [3, 88-b.]. Bu Cho Nam-juning "82-yilda tug'ilgan Kim Jiyong" asarida o'z isbotini topadi: shaxsning o'z ismi bilan atalmasligi, uning ijtimoiy roli (ona, rafika, ustoz) orqali muloqotga kirishishi lisoniy manzaraning "kollektivizm" tamoyiliga tayanishini ko'rsatadi [4, 112-b.]. O'zbek adabiyotida (Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asari) esa bu holat "lutf" va "sizlash" kategoriyalari orqali oilaviy va ijtimoiy hurmat tizimini shakllantiradi [5, 203-b.].

Natijalar tahlili. Quyidagi jadvalda koreys va o'zbek tillaridagi lisoniy olam manzarasining asosiy ko'rsatkichlari qiyosiy aks ettirilgan:

Asosiy ko'rsatkich	Koreys lisoniy manzarasi	O'zbek lisoniy manzarasi
Ierarxiya	Jins va yoshga asoslangan qat'iy tizim	Yosh va hurmatga asoslangan tizim (sizlash)
Kollektivizm	우리(Biz) konseptining mutloq ustunligi	Jamoaviy nutq shakllari va mehmonnavozlik
Tarixiy asos	Konfutsiylilik va ierarxiya (Li Gi Mun)	Islomiy va turkiy qadriyatlar (M.Qoshg'ariy)
Madaniy konsept	"Jeong" – ichki bog'liqlik	"Mehr" – insoniy yaqinlik va oqibat

Aksiologik nuqtayi nazardan, koreys lisoniy manzarasida "shaxsiy mas'uliyat va ierarxik sadoqat" g'oyasi ustun bo'lsa, o'zbek lisoniy manzarasida "insonning ma'naviy kamoloti oila va jamoa bag'rida shakllanadi" qadriyati asosiy o'rinda turadi. Bu har ikki xalqning dunyoqarashi, ijtimoiy tuzilmasi va ma'naviy qadriyatlari bilan uzviy bog'liqdir.

Koreys tili va madaniyatida ko'proq konfutsiycha intizom, ijtimoiy mas'uliyat va kattalarga so'zsiz ehtirom urg'u beriladi. Bunday holatlar koreys madaniyatidagi "Gibun" (기분) — ya'ni atrofdagilarning kayfiyati va ichki muvozanatini buzmaslik tamoyili bilan bog'liqdir. Bu qadriyat o'z navbatida jamiyatda shaxsning o'zini tutishi, nutqidagi hurmat darajalarining (honorifics) qat'iyligini belgilaydi. Shu bois koreys muloqotida to'g'ridan-to'g'ri "yo'q" deb aytmaslik, ehtiyotkorlik bilan javob berish lisoniy manzaraning ajralmas qismidir.

O'zbek lisoniy manzarasida esa vaziyat mutlaqo boshqacha, ammo o'zak qadriyatlar yaqin. Bu yerda oila butunligi, ota-ona duosi va qarindoshchilik rishtalari markaziy o'rinda turadi. O'zbek xalqining qadimiy mentalitetida "farzand — ota-onaning davomchisi" degan tushuncha mavjud bo'lib, bu asarlarda ham yaqqol aks etadi. Otaning rahbarligi, onaning mehribonligi va "oqibat" tushunchasi o'zbek nutq etiketining asosiy tayanchlaridan biridir. Shu orqali xalq "yaxshi farzand — rahmat keltirar" degan qadriyatni lisoniy qatlamlarga singdiradi.

Demak, koreys lisoniy manzarasida ijtimoiy intizom va ierarxiya qadriyati ustunlik qilsa, o'zbek lisoniy manzarasida oilaviy bog'liqlik va mehr-oqibat qadriyati yetakchilik qiladi. Bu esa har ikki xalqning aksiologik tizimi — ya'ni qadriyatlar ierarxiyasi o'ziga xos madaniy, tarixiy va ijtimoiy asosga ega ekanligini ko'rsatadi.

Xulosa. Koreys va o'zbek tillaridagi lisoniy olam manzarasining talqini har ikki xalqning madaniy qadriyatlari, tarixiy tajribasi va ijtimoiy tuzilmasi bilan bevosita

bog'liq. Koreys tilida ijtimoiy darajalanish orqali shaxsning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlansa, o'zbek tilida bu jarayon oilaviy sadoqat va mehr-muruvvat timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Shunday qilib, lisoniy olam manzarasi universal qadriyat bo'lsa-da, uning lisoniy va badiiy talqini xalqlarning o'ziga xos madaniy olamida turlicha mazmun kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984.
2. Safarov Sh. Pragmalingvistika. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2008.
3. Lee Ki-Moon. A History of the Korean Language. – Cambridge University Press, 2011.
4. Cho Nam-ju. 82-yilda tug'ilgan Kim Jiyong (tarjima). – Toshkent, 2016.
5. Abdulla Qodiriy. O'tkan kunlar. – Toshkent: Sharq, 2014.
6. Whorf B.L. Language, Thought, and Reality. – MIT Press, 1956.
7. Mahmud Qoshg'ariy. Devonu lug'atit turk. I-III jildlar. – Toshkent: Fan, 1963.